

Scenariusz zajęć w projekcie „Ekspedycja Zientara-Malewska”

(Uwaga: scenariusz stanowi inspirację i może być dowolnie modyfikowany; wykorzystanie wszystkich materiałów uniemożliwi przeprowadzenie zajęć w ciągu 45')

Temat: Cztery pory roku na dawnej Warmii oczami Marii Zientary-Malewskiej

Cele zajęć/lekcji: Zapoznanie ze zwyczajami na dawnej Warmii oraz poznanie sylwetki warmińskiej poetki i nauczycielki Marii Zientary-Malewskiej; rozwijanie poczucia tożsamości narodowej i poszanowanie tradycji regionalnych.

„NaCoBeZu” (na co będę zwracać uwagę); oczekuję, że po zajęciach uczeń:

- Wskaże na mapie, gdzie leży Warmia;
- Opowie, jak pory roku wpływały na życie dawnych Warmiaków;
- Scharakteryzuje krótko sylwetkę Marii Zientary-Malewskiej.

Kluczowe pytanie: Czy warto poznawać historię regionu i ludzi, którzy ją tworzyli?

Metody: praca z tekstem, praca z materiałem ikonograficznym wraz z elementami wykładu i dyskusji, praca z mapą, z materiałem audio i z materiałem ilustracyjnym, zabawa edukacyjna – learning apps.

Formy: indywidualna, zbiorowa.

Środki dydaktyczne, m.in. materiały ilustracyjne, mapa, aplikacja learning apps, wiersze Marii Zientary Malewskiej, *Elementarz gwary warmińskiej* (I. Lewandowska, E. Cyfus).

Odniesienie do podstawy programowej (historia, j. polski): XXX. Społeczeństwo i gospodarka II RP; XXXVII. Początki komunizmu w Polsce; I. Kształcenie literackie i kulturowe.

Realizacja kompetencji kluczowych: 1. Kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji; 4. Kompetencje cyfrowe; 8. Kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Przebieg zajęć:

1. Część porządkowo-organizacyjna

2. Rekapitulacja wtórna

Bibliotekarz/Nauczyciel zadaje pytania: Jakie decyzje zapadły na konferencjach w Teheranie, Jałcie i Poczdamie względem Prus Wschodnich? W jakiej sytuacji politycznej znajdowała się Polska po zakończeniu II wojny św.? Jakie były losy mieszkańców Warmii po wojnie?

3. Część zasadnicza

Bibliotekarz/Nauczyciel nakreśla zagadnienia, które zostaną poruszone na zajęciach. Opowiada, że życie ludzi od zawsze było zdeterminowane przez zmieniające się pory roku, zwłaszcza na wsi. Już Hipokrates, jako pierwszy, przyrównał okresy życia człowieka do pór roku. Niejednokrotnie temat stawał się inspiracją dla pisarzy (uczniowie podają przykłady, np. „Chłopi” Władysława Reymonta). Przyrodzie towarzyszył zawsze rok liturgiczny, ponieważ właśnie religia i zwyczaje były kolejnym istotnym wątkiem dawnej codzienności. Bibliotekarz/Nauczyciel przypomina również, że dominującym wyznaniem na Warmii był katolicyzm (Warmia należała do Polski w latach 1466-1772), podczas gdy na sąsiadujących z nią Mazurach od XVI wieku panował luteranizm (po przyjęciu nowej religii przez Albrechta Hohenzollerna Prusy Książęce stały się pierwszym na świecie państwem luterańskim).

Temat zajęć dotyczy życia na dawnej Warmii oczami regionalnej poetki Marii Zientary-Malewskiej.

Uczestnicy słuchają informacji dotyczących jej życia i działalności (ze względu na czas można udostępnić jedynie fragmenty). Bibliotekarz/Nauczyciel prosi, aby zwrócono uwagę np. na to, kiedy i gdzie zaczęła publikować swoje pierwsze utwory; za co i kiedy została aresztowana i do jakiego obozu koncentracyjnego trafiła; jak współcześnie została upamiętniona poetka:

<https://archiwum.wbp.olsztyn.pl/pliki/biogram.mp3>

Po krótkiej pogadance grupa/klasa zostaje podzielona na cztery grupy (np. metodą odliczania do czterech; „jedyńki” tworzą pierwszą grupę <wiosna>, „dwójki” kolejną < lato> itd. Każda otrzymuje pakiet materiałów i przygotowuje odpowiedzi na zadania. Bibliotekarz/Nauczyciel uzupełnia wypowiedzi uczestników/uczniów.

Grupa 1. Wiosna

Pytania

- **Jak wyglądało życie na Warmii wiosną?**
- **Jaka pora roku została opisana w wierszu i co o tym świadczy?**
- **Jakie znaczenie dla ludzi miał siew zboża?**
- **Czy ilustracja odzwierciedla słowa poetki? Uzasadnij swoją odpowiedź.**
- **Czym jest język gwarowy? Spróbuj przeczytać głośno wybrane słowa.**

Materiał 1.

Wiosną przyroda budzi się do życia i przychodzi z nią czas pierwszych prac polowych. Chłopi z pługami wyruszali w pole najczęściej już od dnia św. Józefa (19 marca) lub w dzień Zwiastowania Najświętszej Marii Panny (25 marca). Do uprawy ziemi stosowano radło, brony czy kultywatory. Wszystkie narzędzia służyły rozdrabnianiu ziemi lub jej wyrównywaniu. Podczas prac często śpiewali. Maria Zientara-Malewska wspominała: *Od pola do pola pachnącego świeżą orką biegły pieśni polskie - nabożne i ludowe.*

Jeszcze do połowy XX wieku wiele zasiewów robiono na Warmii ręcznie. Także ziemniaki i kapustę sadzono ręcznie. Zgodnie z tradycją kobieta sadząca kapustę powinna mieć ciasno zawiązaną na głowie chustkę, aby tak ładnie zawiązały się także głowy kapusty.

Wiele czasu poświęcano na wiosnę obejściu domowemu. Po zimie czyszczono i porządkowano. Przy domu zwykle zakładano ogródki kwiatowe i warzywne. Najpopularniejszym kwiatem była malwa, znano jednak i chętnie sadzono róże, piwonie czy astry. Uprawiano też zioła - piołun, miętę czy lubczyk.

Materiał 2.

Wiersz oraz materiał ilustracyjny

https://archiwum.wbp.olsztyn.pl/pliki/siejba_zyta.mp3

Maria Zientara-Malewska

Siejba żyta

Ledwie ostatni zżęty snop

I wiatr po rżyskach wzdycha,

A już po skibach idzie chłop

I sieje, sieje ziarno żyta.

Kaskadą lecą ziarna z rąk,

Tulą do ziemi, bo tak trzeba,

*By, gdy się zamknie roku krag,
Dały nam kęs czarnego chleba.*

*Po prostych brzdach wodzi wzrok
Nasz siewca, błogosławi roli,
Będzie dla dzieci chleb za rok,
Głód i sierotki nie zaboli.*

*Będzie dla wszystkich chleba dość,
Na stole leży bochen duży,
Chleb w chacie to najmiłszy gość,
Bo daje zdrowie – zdrowiu służy.*

(Wiersze zebrane, Olsztyn, Littera, 2004)

Materiał 3.

Minisłowniczek gwary warmińskiej

- Koćki – bazie
- Zierzba -wierzba
- Pozietrze – pogoda
- Rola -pole
- Ciajżko – ciężko
- Łozies – owies
- Janczniań – jęczmień
- Psiechtó – pieszo
- Gburka – gospodyni
- Lychy – grządki
- Ksiotki – kwiatki

Grupa II. Lato

Pytania:

- Co robiono na dawnej Warmii latem?
- Jakie działania mieszkańców wsi poetka opisała w utworze? Jaki nastrój panuje w wierszu?
- Czy ilustracja odzwierciedla słowa poetki? Uzasadnij swoją odpowiedź.
- Jak w języku gwarowym nazywają się miesiące czerwiec i lipiec, o jakich naleciałościach może to świadczyć?

Materiał 1.

Między 13 a 15 czerwca (po św. Antonim) zazwyczaj przystępowano do pierwszych sianokosów. Czas poświęcano także pieleniu np. buraków. Używano do tego motyk. Warmiacy wierzyli, że od 2 lipca można zjadać się bezpiecznie jagodami – w kalendarzu liturgicznym określano ten dzień jako Matki Boskiej „Jagodnej”. Suszone jagody stosowano na biegunkę. Z kolei z malin i jeżyn wytwarzano soki, które można było spożywać i zimą. Malinowy sok był najlepszy przy przeziębieniu. Suszono też jabłka i gruszki, przechowywano je potem w płóciennych workach. Zimą zjadano je bezpośrednio lub robiono kompoty.

W drugiej połowie lipca zaczynały się już żniwa. Był to najbardziej pracowity czas w roku. Mimo, że kosi znano już od XIX wieku, wielu gospodarzy z szacunku dla plonów wciąż używało sierpów. Zwiezione snopy zboża były młócone i trafiały do stodół. Po zebraniu plonów pole (tzw. rżysko) musiało zostać jeszcze zaorane.

Materiał 2.

Wiersz i ilustracja

https://archiwum.wbp.olsztyn.pl/pliki/nadchodzi_czas_zniw.mp3

Maria Zientara-Malewska

Nadchodzi czas żniw

Hej bracia wieśniacy!

Kto zdrowy, kto żyw,

Do pracy! Do pracy!

Nadchodzi czas żniw.

*Już pola się złocą,
Na radość, na dziw,
Za boską pomocą,
Żąć pójdziem, czas żniw.*

*Dziękczynną myśl wznoszą,
Człęk idąc wśród niw...
Proś Matko ty nasz,
O słońce w czas żniw.*

*Choć pot się poleje,
Do pracy kto żyw!
Już żyto bieleje
Już blisko czas żniw!*

(Wiersze zebrane, Olsztyn, Littera, 2004)

Materiał 3.

Ministłowniczek gwary warmińskiej

Buł gorónc – było gorąco

Haka – motyka

Zietrzyk – wiaterek

Jun – czerwiec

Juli - lipiec

Po śwantam Antónam – po świętym Antonim

Glaski – słoiki

Jonki – porzeczki

Marmeloda – marmolada, dżem

Dorzeniałe – dojrzałe

Grupa III. Jesień

Pytania

- **Jakie prace towarzyszyły wsi warmińskiej jesienią?**
- **Jak autorka wiersza widzi jesień w pieśni weselnej? Czy opisowi towarzyszy radość, czy nostalgia; kogo zapraszano na wesela? Jak myślisz, dlaczego wesela wyprawiano właśnie na jesieni?**
- **Przeczytaj wiersz *Wiejski cmentarz* i porównaj ilustrację, w jaki sposób nawiązuje ona do słów poetki? Uzasadnij odpowiedź**
- **Które słówka gwarowe mają korelację z językiem niemieckim? Skąd mogły brać się te naleciałości?**

Materiał 1.

Na początku jesieni intensywnie zbierano plony. Zaczynały się także przygotowania do zimy. Kwitło przetwórstwo owoców i warzyw. Co nie zmieściło się do piwnic kopcowano. Przygotowywano paszę dla zwierząt, uszczelniano domy i stodoły, aby jesienne i zimowe wiatry czy zawieruchy śnieżne nie poczyniły szkód w gospodarstwie. Zarówno przy żniwach jak i wykopkach ziemniaków ludzie pomagali sobie w ramach sąsiedzkiej współpracy. Dzięki temu zacieśniały się więzi. Pod koniec prac zwykle urządzano tańce i śpiewy. Towarzyszył temu poczęstunek, np. placki ze świeżych ziemniaków, ciasto drożdżowe czy kompoty owocowe.

Po żniwach, kiedy czas zwalniał wyprawiano często wesela.

Materiał 2.

https://archiwum.wbp.olsztyn.pl/pliki/wiejski_cmentarz.mp3

Maria Zientara-Malewska

Wiejski cmentarz

*O ty przesmutny nasz wiejski cmentarzu,
Tyś łez jest rosą dość często skrapiany.
To, co najdroższe ma człek, na ołtarzu
Twym złożyć musi. I tak poświęcany
Ciałami zmarłych, stajesz się pustynią,
Gdzie skargi słyszeć i łzy gorzkie płyną.*

*Jak drzewa tu szumią i wiatr smutnie wieje,
Jak zwiędłe liście szeleszczą dokoła,
Tu chłód panuje, choć słońce dziś grzeje.
Lecz co to? Czy ktoś mnie cicho nie woła?
Czy ktoś żałośnie tam w grobie nie jęczy?
To wiatr po liściach pobladłych tak brzęczy.
„Tu matka leży” – tak czytam na grobie,
Sześcioro dzieci po matce zostało,
Co ją wspominają w bezbrzeżnej żałobie.
Dziś przyszły na grób – a każde płakało.
Skarżyły się matce, że ojciec je bije,
Macocha jeść nie da – twarzyczki nie myje.*

*„Tu panna leży” – tak krzyż mi powiada,
Bogata, młoda i piękna przedziwnie,*

*Umarła nagle... Jak lilia, gdy pada
Podcięta kosą na wiosennej niwie –
Spoczywa tutaj i gnije powoli...
Na grobie matka się żali w niedoli.*

*O ty przesmutny nasz wiejski cmentarzu,
Tyś łzami smutnych dość często skrapiany,
To, co najdroższe ma człek, na ołtarzu
Twym złożyć musi. I tak poświęcany
Ciałami zmarłych, stajesz się pustynią,
Gdzie skargi słyszeć i łzy gorzkie płyną.*

(Wiersze zebrane, Olsztyn, Littera, 2004)

Materiał 3.

https://archiwum.wbp.olsztyn.pl/pliki/piesn_weselna.mp3

Maria Zientara-Malewska

Pieśń weselna

Przy jeziorze ścieżka,

Przy ścieżce jałowiec,

Czy mnie dziewczę kochasz,

Powiedz, miła! Powiedz!

Pójdziemy tą ścieżką

Miesiącem srebrzoną,

Jezioro nam zagra

Piosenkę ulubioną.

Piosenkę weselną

O mirtowym wianku,

Co śpiewała babcia,

Przedząc na szlombanku.

Lecą dzikie gęsi

Klangorem w przestrzeni,

Witają, witają

Skarb złotej jesieni.

W jesieni wesele

Huczne wyprawimy,

Ludzie z całej wioski

Na nie zaprosimy.

Zagrają nam wiwat

I podług zwyczaju

Piosenkę o chmielu

Wszyscy zaśpiewają.

(*Wiersze zebrane*, Olsztyn, Littera, 2004)

Materiał 4.

Ministowniczek gwary warmińskiej

Sklep – piwnica

Naszykować – przygotować

Szołer – szopa

Zorgować – zgromadzić

Szczepy – drzewa

Szurki – chłopcy

Gyszefty – interesy, sklepy

Dziwczoki – dziewczyny

Rónkle – buraki

Zlotrować – zmarnować

Zycher – oczywiście

Wursty - kielbasy

Grupa IV. Zima

Pytania:

- **Co robili ludzie zimą na dawnej wsi warmińskiej?**
- **Czym jest adwent w roku liturgicznym i co w tym okresie robili Warmiacy?**
- **Czy wiesz, jakie wyznanie dominowało na Warmii, a jakie na Mazurach?**
- **Przeczytaj wiersz *Adwent* i porównaj go z ilustracją; czy odzwierciedla słowa poetki? Uzasadnij odpowiedź**
- **Czy dziś ludzie mieszkający na Warmii znają gwarę warmińską? Uzasadnij odpowiedź.**

Materiał 1.

Zima to czas odpoczynku. Mimo to reperowano narzędzia i wyplatano kosze, często młócono zboże. Była to ciężka praca więc pomoc sąsiadów była bezcenna. Kobiety spotykały się wieczorami, aby wspólnie prząść owczą wełnę i tkać płótno na krosnach. Cerowano ubrania, robiono na drutach swetry i szaliki. Maria Zientara – Malewska wspominała: *Mieliśmy dużą izbę z ogromnym piecem, gdzie często przed klepaniem suszono len. Przędki stawiały kółka w dwóch rzędach wzdłuż izby, poprawiały kądziel i szpulkę, i zaczynało się przędzenie. Śpiewały różne pieśni ludowe, opowiadały sobie o kłobukach, czarach i strachach.*

Dzieci zimą, jeśli akurat było wolne od obowiązków szkolnych, oddawały się zabawie – zjeżdżały na sankach, urządzały walki na śnieżki czy lepiły bałwana. Ważnym czasem były Święta Bożego Narodzenia.

Materiał 2.

<https://archiwum.wbp.olsztyn.pl/pliki/adwent.mp3>

Maria Zientara-Malewska

Adwent

Jeszcze się dzionek nie podniósł z pieleszy

I wkoło cicho i ciemno jak w grobie

A już niejeden do kościółka śpieszy,

Co lśni oknami w lamp mnóstwa ozdobie.

I pośród ciszy tej brzemiennej echami,

Na mszę roratnią biją wszystkie dzwony

A pieśń ich leci nad wsiami, miastami,

„Niech będzie Jezus Chrystus pochwalony”.

Śnieg się roziskrzył od światła promieni

Jak moc brylantów rozsianych na puchu.

*Tu się kobietka przyodziewa wśród cieni,
Tam dziad zgarbiony w podartym kożuchu.*

*Dzwony wciąż biją – ich hymn w niebo płynie,
Ludziska biegną na mszę roratową,
Tak cicho wszędzie w tej rannej godzinie
Tylko te dzwony wciąż biją nad głową.*

(Wiersze zebrane, Olsztyn, Littera, 2004)

Materiał 3.

Ministowniczek gwary warmińskiej

Sznyjmon – bałwan

Zaboziac sia – bawic sie

Rankazice - rękawice

Zoki- skarpety

Sztepować – cerować

Hyjklować – szydełkować

Zieczór – wieczór

Ciepluchny – ciepły

Famelija – rodzina

Gbury - gospodarze

4. Rekapitulacja pierwotna

a) zabawy learning apps

<https://learningapps.org/display?v=p6d2e8ojk21>

<https://learningapps.org/display?v=pn62dgnhc24>

<https://learningapps.org/create?edit=pnwhsoq1t24&ret=1>

<https://learningapps.org/display?v=pxkh9p2ck20>

b) Bibliotekarz/Nauczyciel prosi uczestników/uczniów, aby dokończyli zdania:

- * Dzięki dzisiejszej lekcji/zajęciom dowiedziałem się, że ...
- * Zdziwiło mnie, że na wynik wyborów wpływ miał...
- * Uważam, że Polska mogła/ nie mogła wygrać głosowania ponieważ...
- * Chętnie dowiedziałabym/dowiedziałbym się więcej na temat/o...

c) Czy warto poznawać historię swojego regionu i ludzi, którzy ją tworzyli?